

Улибін В. А.

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Колісник Ю. В.

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ТА СВОБОДА СЛОВА У КОНТЕКСТІ СТАНДАРТІВ РОБОТИ ЖУРНАЛІСТА ЗІ СВІДКАМИ ТА ЖЕРТВАМИ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У статті розглянуто питання свободи вираження та свободи слова у контексті стандартів роботи журналіста зі свідками та жертвами воєнних злочинів. Автори визначили трактування понять свободи слова, свободи вираження думок у юридичному, морально-етичному контексті; проаналізували співвідношення та взаємозалежність свободи слова та свободи вираження думок у контексті стандартів журналістської діяльності в умовах воєнного стану та активних бойових дій на території України.

Ми проаналізували сучасні розвідки науковців та практиків медійної сфери, дослідили функціонування стандартів журналістської діяльності та розробили нові характеристики у вигляді рекомендацій щодо приведення стандартів журналістики у відповідність до сучасних умов – воєнного стану, активних бойових дій на території України та роботою журналістів зі свідками та жертвами воєнних злочинів. Також автори статті запропонували нове розуміння поняття стандартів журналістики у контексті умов сучасності.

У статті ми виокремили такі стандарти журналістської діяльності: достовірність, точність і відповідальність, неупередженість, баланс думок, відокремлення фактів від коментарів, повага до гідності та приватності, усвідомленої згоди, емпатія, трансформаційна місія. До кожного зі стандартів ми подали його характеристики та розуміння у контексті умов воєнного стану, активних бойових дій та території України та роботою журналістів зі свідками та жертвами воєнних злочинів.

Автори запропонували нове розуміння стандартів журналістики, які нині є сукупністю етичних і професійних норм, що ґрунтуються на принципах достовірності, точності, неупередженості, відповідальності перед суспільством і дотриманні прав людини, визначають засади відповідальної інформаційної діяльності журналіста та регламентують діяльність журналістів у всіх етапах збору, обробки, інтерпретації та поширення інформації. Стандарти професійної роботи журналіста не лише включають технічні вимоги до роботи, але й враховують психологічну безпеку учасників комунікації, принцип «не нашкодь», повагу до гідності жертв та емпатійну взаємодію. У воєнних і повоєнних умовах ці стандарти набувають трансформаційної функції, сприяючи не лише поінформованості, а й соціальному зціленню, зміцненню довіри до медіа, відновленню суспільного діалогу, соціальну реінтеграцію й подолання наслідків травм.

Ключові слова: свобода слова, свобода вираження думок, стандарти журналістики, свідки та жертви воєнних злочинів, морально-етичні норми.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Поняття «свобода вираження» та «свобода слова» є ключовими в діяльності сучасного журналіста, особливо це актуалізується в умовах дії воєнного стану в Україні. Разом із цими поняттями нерозривно пов'язані відповідальність за розповсюдження матеріалів та етичні аспекти журналістської діяльності, особливо із жертвами воєнних злочинів.

В Україні існує низка законодавчих документів, які регулюють діяльність журналістів у контексті свободи слова та відповідальності за поширення фейків, які іноді є маніпулятивним спотвореним розумінням понять свободи слова та свободи вираження думки.

Згідно зі ст. 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ч. 1), що конкретизується у праві вільно збирати,

зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ч. 2) [7]. Згідно зі ст. 19 Загальної декларації прав людини кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення, що вміщує свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів [19]. Схоже положення закріплено і в ч. 1 ст. 10 Європейській конвенції з прав людини, згідно з якою кожен має право на свободу вираження поглядів, що вміщує свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні точиться багато наукових дискусій та дискусій у професійному колі журналістів щодо обігу та функціонування понять свободи вираження думок, свободи слова у їхньому розумінні в юридичному, етично-моральному та професійному контекстах. Тож маємо звернути увагу на дослідження вчених у царині журналістики і роботи сучасних медіа та розглянути праці методичного та рекомендаційного характеру журналістів-практиків та їхніх об'єднань. Ці питання не можуть бути розглянуті виокремлено від контексту стандартів журналістики та особливих умов діяльності сучасних медіа – в умовах дії воєнного стану та ведення активних бойових дій на території України. Крім того, відповідно до останніх обставин, у журналістів з'являється новий об'єкт діяльності – робота зі свідками та жертвами воєнних злочинів.

У загальному розумінні понять свободи слова та свободи вираження думок важливим є дослідження І. Стаднік та Н. Максюті [14] про межі свободи слова в контексті верховенства права. Інші юридичні аспекти, які стосуються свободи слова та свободи вираження думок представлені К. Барнич, Ю. Бисагою, В. Берч, Л. Дешко, Р. Фрідманським [1], які розглядають питання реалізації конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх переконань та дослідження Л. Ярмол [18] про проблеми юридичного забезпечення та реалізації в Україні свободи вираження поглядів; у своїй дисертації В. Павликівський [11] досліджує кримінально-правове забезпечення свободи слова у професійній діяльності журналістів; П. Гуйван [5] представляє аналіз поняття «свобода слова» як елемент правового статусу людини у демократичному суспільстві.

У контексті стандартів роботи журналіста свобода слова та свобода вираження думки представлена такими дослідженнями: О. Білоус [3] аналізує свободу слова у контексті стандартів журналістської творчості та гібридної війни росії проти України; у дослідженнях професора М. Васьківа [4] представлено аналіз стандартів журналістики та «мови толерантності» у контексті законодавства та державно-національної безпеки; професор В. Лизанчук [10] у своїх численних працях неодноразово наголошує на питаннях стандартів журналістської професії в умовах інформаційно-психологічної і збройної агресії російської федерації проти України. Релевантними є дослідження Б. Синчака [13] про деонтологію діяльності журналіста через призму викликів, дилем та тенденцій та М. Тимошика [16] про генезу, зміст та практику стандартів журналістики.

Разом із тим, очевидним є, що, попри релевантні та ґрунтовні дослідження, неокресленими комплексно є питання стандартів роботи журналіста у контексті реалізації права на свободу слова та свободу вираження думок. Зокрема ці питання мало вивчені відповідно до сучасних умов – дії воєнного стану та ведення активних бойових дій на території України і особливо із появою нового об'єкта діяльності медіа – роботи зі свідками та жертвами воєнних злочинів.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – вивчення особливостей функціонування понять свободи слова та свободи вираження думки у контексті стандартів журналістики; визначення відповідності стандартів журналістики сучасним реаліям професійної діяльності журналістів в умовах активної війни в Україні, а особливо – відповідність та дієвість актуальних стандартів журналістики при роботі зі свідками та жертвами воєнних злочинів.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна війна росії проти України радикально змінила контекст роботи журналіста. Досвід роботи журналістів в умовах цієї війни є безпрецедентним – порівнювати його з досвідом висвітлення інших воєн, які відбувалися за інших умов, технічних можливостей і в інших суспільствах, нелогічно і недоречно. Відтак виникає питання щодо актуальності застарілих, на нашу думку, стандартів журналістики та етичних норм у розрізі свободи слова та свободи вираження думок, якими звикли користуватись медійники у своїй щоденній роботі. Правові категорії свободи слова та свободи вираження думок виходять на метафізичний рівень, формуючи засади відповідального

й етичного інформування суспільства. Постійні моральні, етичні та юридичні дилеми, з якими стикається журналіст, висвітлюючи перебіг та наслідки війни, порушують важливе питання переосмислення підвалин професійної журналістики, їх адаптацію до умов та викликів часу.

Робота журналістів в умовах дії воєнного стану та активних військових дій зараз все частіше відбувається зі свідками й жертвами воєнних злочинів. Така робота вимагає не тільки знань законодавства, але й глибокого розуміння професійних стандартів, етичних меж і потенційних наслідків публікацій.

Перед українською журналістською спільнотою дедалі виразніше постає питання переосмислення чинних стандартів та етичного кодексу, формулювання нових норм і принципів, які б відповідали сучасним викликам. Водночас нагальною є потреба у формалізації цих стандартів і створенні дієвого механізму контролю за їхнім дотриманням.

На думку І. Стаднік та Н. Максюті під поняттям «свобода слова» є розуміння свободи слова як можливості свідомого вияву людиною власної волі щодо висловлювання своєї думки (ідей, поглядів, переконань) стосовно істини (об'єктивної, абсолютної, відносної), а також збирання, зберігання, використання та поширення у будь-який спосіб (усний, письмовий, інший) інформації, що здійснюється в умовах справедливої нормативної системи, яка забезпечує узгодження індивідуальної волі із правовим порядком у суспільстві [15].

Згадані вище дослідниці також розкривають зміст свободи слова через її сутнісні характеристики, до яких належать можливості: 1) самостійно формувати власну позицію з будь-яких питань; 2) безумовно дотримуватися власних переконань; 3) відкрито висловлювати власну позицію; 4) змінювати свої переконання; 5) відмовитися від публічного вираження своєї позиції з будь-якого питання; 6) отримувати, зберігати та поширювати інформацію з будь-яких питань. Водночас вказані можливості не є абсолютними, що зумовлює висновок про відносний характер свободи слова, як і свободи людини взагалі (єдиним винятком із цього є абсолютний характер свободи від катувань, яка за будь-яких умов не може бути обмеженою). І тут постає питання визначеності меж свободи слова, тобто засобів її обмеження, а також необхідних умов, дотримання яких забезпечить необхідний баланс у суспільстві та не призведе до свавілля (невиправданих утисків, звуження її меж і навіть позбавлення людини цієї свободи взагалі) [15].

Сьогодні варто враховувати умови воєнного стану, в якому перебуває наша країна і такі умови часто супроводжуються складними інформаційними кампаніями, які мають на меті вплив на масову свідомість, виправдання збройної агресії та силову зміну територіальної цілісності держав. Одним із ключових елементів таких конфліктів є пропаганда, яку використовують для досягнення політичних, соціальних чи військових цілей. Для цього пропаганда застосовується із метою розповсюдження неправдивої інформації, створення соціального хаосу, деморалізації населення та зниження довіри до державних інституцій, власних збройних сил та виправдування збройної агресії [12].

Р. Білоус та В. Лизанчук у своїх дослідженнях звертають увагу на нерозуміння багатьма державними очільниками різних рангів, окремими журналістами сутності свободи слова як базової необхідності сприяти національно-громадянському розвитку України і, що, на жаль, це призвело до розгулу в Україні російської антиукраїнської маніпулятивної пропаганди. Дослідники звертають увагу, що в умовах цілеспрямованої російської агресії та глобалізаційних процесів українська національна журналістика може ґрунтовно розвиватися тільки на засадах україноцентризму та загальнолюдських цінностей, відкинувши маски «вільної журналістики» та «захисту прав людини», за якими маніпулятори різних мастей приховують справжню сутність свободи слова і стандартів журналістської творчості [2].

Право на свободу слова тісно пов'язане з професійною журналістською діяльністю, під якою розуміють систематичну діяльність особи щодо збирання, одержання, створення, поширення, зберігання або іншого використання інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, теле-радіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет [17].

В Україні захист журналістської діяльності забезпечується наявною кримінальною відповідальністю за: а) перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 Кримінального кодексу України (далі – КК України)) та б) погрозу або насильство щодо журналіста (ст. 345-1 КК України), умисне знищення або пошкодження майна журналіста (ст. 347-1 КК України), посягання на життя журналіста (ст. 348-1 КК України), захоплення журналіста як заручника (ст. 349-1 КК України) [8].

Для реалізації кримінально-правової політики держави у сфері захисту свободи слова у 2001 р.

було впроваджено кримінальну відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 Кримінального кодексу (далі – КК) України). У 2015–2016 роках для посилення правового захисту журналістів було прийнято низку змін у кримінальному законодавстві, введено додаткові норми, спрямовані на захист життя, здоров'я, волі та власності журналістів і членів їхніх сімей (зокрема ст.ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України). На сьогодні ст.ст. 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1, ч. 2 ст. 375 КК України, враховуючи спільність об'єкта злочинного посягання, тотожність ознак потерпілого та особливості цілей злочинної поведінки, утворюють цілісну систему кримінально-правових норм, спрямованих на забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів кримінально-правовими заходами [11].

Поряд із поняттям «свобода слова» тісно існує поняття свободи думки та можливість її вільного вираження. Д. Гуїван вважає, що свобода думки і можливість вільного вираження своїх поглядів і переконань передбачає можливість кожної особи самостійно визначати для себе систему моральних, духовних та інших цінностей та вільно без будь-якого ідеологічного контролю їх виявляти назовні [5].

Л. Ярмол дає таке визначення поняття свободи вираження поглядів як природного права людини: це можливість виражати своє ставлення ймовірнісного характеру до будь-яких теперішніх, минулих, майбутніх явищ, процесів, подій, фактів дійсності або давати їхню оцінку. Свободу вираження поглядів людини класифіковано на такі види: 1) залежно від спрямованості свідомості – свобода вираження релігійних, правових, політичних та інших поглядів людини; 2) залежно від змісту поглядів – свобода вираження поглядів-припущень та свобода вираження поглядів-оцінок; 3) залежно від характеру зовнішнього вираження поглядів – свобода вираження поглядів у різних формах: вербальній (усній, письмовій, друкованій), невербальній та комбінованій (поєднання вербальної та невербальної); 4) залежно від того, наскільки правильно відображають дійсність погляди людини – свобода вираження істинних поглядів та свобода вираження хибних поглядів [18, с. 22].

Дослідники К. Барнич та ін. у своєму дослідженні «Реалізація конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» вказують, що існують стандарти користування гарантією свободи слова та

що ці стандарти для різних категорій можуть бути різними. Наприклад [1]:

1) такі, що закріплені в чинному законодавстві України: Межа допустимої критики щодо політиків та уряду ширша, порівняно з приватними особами; Межа допустимої критики щодо державних службовців ширша, порівняно з фізичними особами, але вужча порівняно з політиками; Оціночні судження, на відміну від фактів, не піддаються доведенню; Сприяння журналістом у поширенні тверджень, висловлених іншою особою під час інтерв'ю не може бути безумовною підставою для його покарання без наявності вагомих причин; Використання перебільшень та провокації є невід'ємною частиною журналістської свободи; Джерела інформації журналістів знаходяться під захистом проти викриття; Обов'язок преси полягає в поширенні інформації та ідей з усіх питань, що становлять суспільний інтерес за умови дотримання відповідних меж;

2) такі, що не закріплені в чинному законодавстві України: Форма ідей та інформації захищається так само як і їхня суть; Свобода вираження поглядів включає в себе свободу художнього вираження; Використання різноманітних форм художнього вираження, зокрема сатири, при вираженні своїх поглядів гарантується; Правомірність обмежень права на свободу вираження поглядів встановлюється відповідністю критеріям «встановленості законом», «переслідуванню легітимної мети», «необхідності у демократичному суспільстві»; Необхідність у демократичному суспільстві встановлюється через наявність «нагальної суспільної необхідності».

Свобода слова як категорія філософії й журналістики є головним підґрунтям повноцінного функціонування засобів масової інформації і дотримання стандартів журналістської творчості, завдяки яким аудиторія має можливість отримати правдиву, всебічно проаналізовану, соціально важливу інформацію про реальні факти, події, явища. Свобода і відповідальність журналіста реалізуються завдяки таким стандартам, як інтелектуальна компетентність, чесність, неупередженість, достовірність, точність, правдивість [3].

Ці стандарти тісно перегукуються із етичними стандартами роботи журналіста. Тож, у цьому контексті варто акцентувати на понятті «стандартів діяльності журналіста» у контексті свободи слова, свободи вираження думок та етичних аспектів журналістської діяльності.

Стандарт у перекладі з англійської (standard) означає норма, зразок. У широкому розумінні це

поняття тлумачиться як еталон, який береться за вихідні відомості для зіставлення з ним інших подібних предметів, товарів чи витворів [16].

Також у журналістиці разом із терміном стандарт використовують кодекс, принцип.

Згідно зі Словником іншомовних слів поняття «кодекс» тлумачиться як: 1. Єдиний систематизований законодавчий акт, в якому містяться норми права, що регулюють певну галузь суспільних відносин (напр., цивільний К., кримінальний К.). 2. У давнину одна з форм книги: скріплені з одного боку зошити із зігнутих навпіл і прошитих по згину аркушів пергаменту або папірису, пізніше – паперу. 3. Сукупність етичних норм, правил поведінки, що склалися в даному суспільстві (напр., моральний К.). 4. Збірник правил, інструкцій, що регулюють певну галузь діяльності, спортивних змагань [14].

Дня нашого наукового дослідження у контексті тлумачення понять свободи слова, свободи вираження думок та етичних аспектів журналістської діяльності використовуємо визначення, скомбіноване зі значень 3 та 4 – сукупність етичних норм, правил поведінки, що є збірником правил та інструкцій, що регулюють діяльність у галузі журналістики.

І, зрештою, поняття «принцип». Згідно з тим же Словником іншомовних слів це поняття також трактується у декількох значеннях: 1. Основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеології; засада. 2. Особливість, покладена в основу створення або здійснення чогось. 3. Переконавання, норма, правило, яким керується хтось у житті і поведінці [14].

Отже, ми можемо стверджувати, що поняття свободи слова й свободи вираження думки в журналістиці нерозривно пов'язані з етичними стандартами професії. На нашу думку, ці стандарти формують єдиний концепт – журналістський етичний кодекс, який слугує професійним орієнтиром для журналіста та містить основні норми відповідального висвітлення подій.

Це поняття також має нерозривний зв'язок зі свободою слова та свободою вираження думок та матеріалів журналіста, оскільки ґрунтується на законодавчих актах, які регулюють це та вказують на відповідальність у разі порушення.

На думку В. Лизанчука, стандарти – це набір правил поведінки журналіста, певна схема дій журналіста в різних життєвих ситуаціях та є інструментом професійної саморегуляції під час пошуку істини, подання правдивої, вичерпної інформації про факти, події, явища та їхні наслідки

для читачів, глядачів, слухачів. Однак дотримання стандартів журналістської праці не означає, що журналістські матеріали мають бути шаблонними, трафаретними, позбавленими професійної оригінальності [10]. Крім того, автор у своїх численних дослідженнях неодноразово наголошує, що в умовах збройної агресії росії проти України, кожен журналіст має неодмінно поєднувати громадянську позицію і професійні стандарти [9; 10].

М. Тимошик дає таке визначення поняттю «стандарти журналістики» – каскадний набір адресованих професійним журналістам та причетних до діяльності ЗМІ критеріїв, принципів, правил, які містяться у загальноприйнятих міжнародних, національних, крайових та редакційних кодексах (посібниках, вказівках, рекомендаціях), інших правових чи етичних документах [16].

Так, це визначення є ґрунтовним та охопним, проте, на нашу думку, є досить узагальненим та не містить чіткої траєкторії, яка б слугувала основою для уніфікованого підходу діяльності журналіста з опорою на свободу слова та свободу вираження думок у контексті етичних стандартів журналістики.

Загалом варто уточнити поняття професійного стандарту журналіста, аби глибше проаналізувати його з огляду на вище вказані поняття (див. Табл. 1).

У журналістиці воєнного часу питання професійних стандартів набуває особливої ваги. Вони стають не просто регулятором професійної діяльності, а й чинником довіри суспільства до медіа. Стандарти журналістики тісно пов'язані з етикою, проте вони мають специфічну функціональність – регламентують технічні та процедурні вимоги до професійної діяльності журналіста. Це, зокрема, достовірність, точність, баланс думок, відокремлення фактів від коментарів тощо.

В українському контексті стандарти журналістики формуються під впливом традицій пострадянського простору, і водночас – у пошуку відповідності європейським підходам. Це створює певну гібридність професійної практики: журналісти часто орієнтуються на редакційну політику свого медіа, а не на універсальні стандарти.

У реаліях війни питання стандартів виходить за межі технічних вимог. Журналістика, що має справу з жертвами воєнних злочинів, мусить бути особливо обережною, відповідальною, виваженою. Стандарти тут набувають етичного навантаження – стають засобом захисту гідності, засобом уникнення повторної травми, інструментом емпатійної комунікації.

Професійний стандарт журналістики (станом на 2025 рік)

Стандарт	Характеристика стандарту
Баланс думок і точок зору	Вимагає представлення в матеріалі думку всіх, без винятку, сторін конфлікту (події чи ін.)
Оперативність подачі інформації	Вимагає подання будь-якої інформації не відкладаючи її «на потім», при цьому подавати інформацію варто максимально повно і в найбільш якісному вигляді
Достовірність (посилання на джерела)	Вимагає якісну перевіреність кожного факту в компетентних щодо цього факту джерелах
Відокремлення фактів від коментарів та оцінок	Вимагає безоціночне подання фактів, думок учасників події, думок експертів. Кожний факт має компетентне джерело, кожна думка має конкретного автора, про джерела фактів і авторів думок журналіст повідомляє аудиторії
Точність подачі інформації	Вимагає відповідальність за те, що будь-який повідомлений факт відповідає реальному факту, а будь-яка думка цитується точно і без відриву від контексту
Повнота представлення фактів та інформації по проблемі	Вимагає повного набору фактів і думок та використання компетентних джерел.

Варто зауважити, що частина узвичаєних стандартів останніми роками не тільки втрачають свою актуальність, але й дедалі частіше ігноруються як українськими, так і міжнародними медіа. Так, наприклад, необхідність подавати точну, достовірну та повну інформацію часто нівелює один із ключових принципів – оперативність, який унеможлиблюється іншими. Баланс думок в умовах висвітлення війни стає неможливим через небажання і неможливість журналістів покликатися до думки воєнних злочинців. Натомість на перший план виходить необхідність забезпечити етичне висвітлення подій, яке враховує не тільки право суспільства на інформацію, але й право жертв

на гідність та приватність. Як наслідок виникає потреба інтегрувати у класичну шістку стандартів етичні та психологічні аспекти, які нині виключно декларативно існують в різноманітних етичних кодексах.

З огляду на це, на нашу думку, сьогодні виникає потреба винести на розгляд професійної спільноти для широкого обговорення необхідність трансформування та укладення стандартів журналістики, що відповідають вимогам часу та сучасному контексту роботи українського журналіста. Відтак ми пропонуємо характеристики стандарту журналістики в авторській редакції, які відповідають нинішній ситуації діяльності журналіста

Професійні стандарти журналістики в умовах дії воєнного стану та активних бойових дій на території країни

Стандарт	Характеристика стандарту
Достовірність	Журналіст зобов'язаний перевіряти усі факти та джерела, зокрема в умовах обмеженого доступу до інформації під час воєнного стану
Точність і відповідальність	Не допускати перекручення змісту навіть із метою «патріотичної подачі». Відповідальність за наслідки оприлюдненої інформації – частина професійної етики
Неупередженість	Залишатися справедливим, уникати мови ворожнечі, навіть за гострих політичних або воєнних обставин
Баланс думок	Надавати слово різним сторонам, але з урахуванням моральних меж (не давати платформи для виправдання воєнних злочинів, дискримінації тощо)
Відокремлення фактів від коментарів	Забезпечувати чітке розділення аналітики, суб'єктивної оцінки й новинного контенту
Повага до гідності та приватності	Поважати право постраждалих на мовчання, зберігати приватність, уникати вторгнення в інтимну сферу без крайньої суспільної необхідності
Усвідомленої згоди	При висвітленні тем насильства, катувань, воєнних злочинів та наслідків війни дотримуватись принципу усвідомленої згоди – не публікувати свідчень, фото та відеоматеріалів, які містять обличчя чи впізнавані прикмети людей, чия честь та гідність упосяджені, які не можуть в моменті захистити свою честь та гідність
Емпатія	Неупередженість не виключає і не суперечить принципу емпатії. Для журналіста розуміння емоційного стану героїв матеріалу – основа гідного інтерв'ювання та подачі матеріалу
Трансформаційна місія	Усвідомлювати та реалізувати роль журналістики у подоланні травми, відновленні соціальних зв'язків та сприянні реінтеграції суспільства

в умовах воєнного стану та активних бойових дій на території країни (Див. Табл. 2).

На цьому тлі постає необхідність уточнення поняття «стандарти журналістики».

Зважаючи на сталі та підтверджені взаємозв'язки свободи слова та свободи вираження думок у контексті етичних стандартів журналістики та стандартів діяльності журналіста, узагальнюючи попередні дослідження вважаємо за необхідне дати власне визначення поняття журналістського стандарту.

Стандарти журналістики – це сукупність етичних і професійних норм, що ґрунтуються на принципах достовірності, точності, неупередженості, відповідальності перед суспільством і дотриманні прав людини, визначають засади відповідальної інформаційної діяльності журналіста та регламентують діяльність журналістів у всіх етапах збору, обробки, інтерпретації та поширення інформації. Стандарти професійної роботи журналіста не лише включають технічні вимоги до роботи, але й враховують психологічну безпеку учасників комунікації, принцип «не нашкодь», повагу до гідності жертв та емпатійну взаємодію. У воєнних і повоєнних умовах ці стандарти набувають трансформаційної функції, сприяючи не лише поінформованості, а й соціальному зціленню, зміцненню довіри до медіа, відновленню суспільного діалогу, соціальну реінтеграцію й подолання наслідків травм.

Поняття стандартів журналістики формується на перетині етичних засад і професійних практик.

У сучасному українському контексті воно потребує переосмислення з огляду на виклики воєнного часу та переосмислення журналістики як інструменту соціальної відповідальності, громадянського контролю і захисту гідності людини. У світовій практиці стандарти чітко врегульовані через професійні кодекси, редакційні політики та принципи, що є засадничими для медіа та слугують запорукою довіри до медіа. В умовах воєнного часу та в повоєнний період стандарти журналістики мають бути не лише технічними правилами для журналістської спільноти, а й виявом професійної етики.

Висновки. Українська журналістика потребує оновлення підходів до формування стандартів, їхнього переосмислення через призму викликів воєнного часу та нового контексту життя і роботи професійного журналіста й трансформації суспільства в цілому. У роботі з жертвами воєнних злочинів стандарти журналістики перетинаються з етичними принципами, які мають включати принципи ненасильницької комунікації та поваги до честі й гідності як героїв журналістських матеріалів, так і аудиторії медіа.

Наразі стандарти журналістики потребують переформулювання та переукладання у такому вигляді, який би узгоджувався з усталеними міжнародними підходами, враховував при цьому український контекст і специфіку роботи з огляду на воєнний час та післявоєнне відновлення, в якому медіа мають стати не лише засобами інформування суспільства, але й учасниками соціального «лікування».

Список літератури:

1. Барнич К. І., Бисага Ю. М., Берч В. В., Дешко Л. М., Фрідманський Р. М. Реалізація конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань: Монографія. Ужгород, 2021. 220 с.
2. Білоус Р., Лизанчук В. Маніпулятори свободи слова під гаслами «вільна журналістика» і «захист прав людини». Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 18–19 жовт. 2022 р.). Львів, 2022. С. 277–280.
3. Білоус, О. (2019). Свобода слова і стандарти журналістської творчості у зв'язку з гібридною війною Росії проти України. *Український інформаційний простір*, (2(4), 74–88. DOI: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.2\(4\).2019.186930](https://doi.org/10.31866/2616-7948.2(4).2019.186930)
4. Васьків, М. (2022). Стандарти журналістики й «мова толерантності» в контексті законодавства й державно-національної безпеки. *Інтегровані комунікації*, (1(13), с. 6-16. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2022.11>
5. Гуйван П. Д. Про свободу слова як елемент правового статусу людини у демократичному суспільстві. Міжнародний підхід / П. Д. Гуйван / Актуальні питання розвитку юридичної науки в умовах COVID-19 : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 10-11 груд. 2020 р.) / Міжнар. економ.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука. Рівне, 2020. Ч. I. – С. 95–99.
6. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 21.06.2025).
7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. № 72/1 (спеціальний випуск). С. 15. Ст. 2598. (Зі змінами).
8. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 21.06.2025).

9. Лизанчук В. В. Інформаційна безпека України: теорія і практика: підручник. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. 725 с.
10. Лизанчук В. Стандарти журналістської професії в умовах інформаційно-психологічної і збройної агресії російської федерації проти України. Науково-інформаційний вісник Академії наук вищої освіти України. 2018, № 1(103). С. 33–34.
11. Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів. Автореф. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук: 12.00.08; Харківський національний університет внутрішніх справ. 2017. 39 с.
12. Пилипець А. Ю. Система кримінальних правопорушень, що полягають у незаконній пропаганді. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Вип. 88. Ч. 3. 2025. С. 162–167. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.24>
13. Синчак, Б. А. (2023). Деонтологія журналістської діяльності: виклики, дилеми, тенденції: Дисертація. Суми. 230 с.
14. Словник іншомовних слів. URL: <https://surl.li/njbigz> (дата звернення 21.06.2025).
15. Стаднік, І. В. і Максюта, Н. В. 2023. Межі свободи слова в контексті верховенства права. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 39–50. DOI: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2022.1.4>
16. Тимошик М. Стандарти журналістики: поняття, генеза, зміст, практика. Український інформаційний простір. 2022. № 9. С. 30–56. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/257058/253992> (дата звернення 21.06.2025).
17. Яновська О. Г. Право на свободу слова та журналістська діяльність в Україні: вдосконалення кримінально правових захисних механізмів. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 3. С. 121–127.
18. Ярмол Л. В. Свобода вираження поглядів та проблеми юридичного забезпечення її реалізації в Україні (загальнотеоретичне дослідження). Автореф. дис. докт. юрид. наук. 12.00.01. Львів, 2019. 42 с.
19. Universal Declaration of Human Rights: UN. General Assembly, Paris, 10 December 1948. (General Assembly resolution 217 A). URL: <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/udhr.pdf> (дата звернення 21.06.2025).

Ulybin V. A., Kolisnyk Yu. V. FREEDOM OF EXPRESSION AND FREEDOM OF SPEECH IN THE CONTEXT OF STANDARDS OF JOURNALISTIC WORK WITH WITNESSES AND VICTIMS OF WAR CRIMES

The article examines the issues of freedom of expression and freedom of speech in the context of standards for journalistic work with witnesses and victims of war crimes. The authors define the interpretation of the concepts of freedom of speech and freedom of expression in a legal, moral and ethical context; the correlation and interdependence of freedom of speech and freedom of expression in the context of standards of journalistic activity in conditions of martial law and active hostilities on the territory of Ukraine were analyzed.

Based on the analysis of modern research by scientists and practitioners in the media sphere, the authors analyzed the functioning of journalistic standards and developed new characteristics in the form of recommendations for bringing journalism standards into line with modern conditions – martial law, active hostilities and the territory of Ukraine, and the work of journalists with witnesses and victims of war crimes. The authors of the article also proposed a new understanding of the concept of journalism standards in the context of modern conditions.

The article identifies the following standards of journalistic activity: reliability, accuracy and responsibility, impartiality, balance of opinions, separation of facts from comments, respect for dignity and privacy, informed consent, empathy, transformational mission. Each of the standards is characterized and understood in the context of martial law, active hostilities and the territory of Ukraine, and the work of journalists with witnesses and victims of war crimes.

The authors propose a new understanding of journalism standards, which are currently a set of ethical and professional norms based on the principles of reliability, accuracy, impartiality, responsibility to society and respect for human rights, determine the principles of a journalist's responsible information activity and regulate the activities of journalists at all stages of collecting, processing, interpreting and disseminating information. The standards of professional journalistic work not only include technical requirements for work, but also take into account the psychological safety of communication participants, the principle of "do no harm", respect for the dignity of victims and empathetic interaction. In war and post-war conditions, these standards acquire a transformative function, contributing not only to awareness, but also to social healing, strengthening trust in the media, restoring public dialogue, social reintegration and overcoming the consequences of trauma.

Key words: *freedom of speech, freedom of expression, journalism standards, witnesses and victims of war crimes, moral and ethical norms.*